

24 OCAK İSTİKRAR PROGRAMI ÜZERİNE

Yalçın ACAR*

1. GİRİŞ

İthal ikamesine dayalı sanayileşme politikasının hatalı uygulanmasına¹ paralel olarak döviz ihtiyacı giderek artan Türkiye ekonomisi 70'li yılların ikinci yarısında ciddi bir bunalıma sürüklenmişti. 1974 ve 1978 yıllarında karşılaşılan iki petrol şokunun da etkisiyle sorunlar daha da büyümüş ve ekonominin dengeleri büsbütün bozulmuştu. Fiyat artışlarının hızlanması, döviz darboğazı, KİT açıkları, tasarrufların azalması, yatırımların gerilemesi, büyüme hızının düşmesi, işsizliğin artması ve gelir dağılımının daha da bozulması bu sorunların başlıcalarını oluşturmaktaydı. Bu sorunları çözmek ve ekonominin bozulan dengelerini tekrar sağlayabilmek amacıyla 24 Ocak İstikrar Programı uygulamaya konmuştur. Yakında altıncı yılını tamamlayacak olan bu programın sonuçlarına geçmeden önce kısaca ana özelliklerine değinmekte yarar vardır.

2. PROGRAMIN ANA ÖZELLİKLERİ

24 Ocak İstikrar Programının birinci derecede önem verdiği konu; gerek mal ve hizmet, gerekse emek ve sermaye fiyatlarının arz ve talebe göre piyasa mekanizması koşulları içinde belirlenmesini temin etmektir. Bu, aynı zamanda paramızın değeri için de geçerlidir. Böylece, ülkemizde bol olan emeğin fiyatı yani ücret düşük, kıt olan sermayenin fiyatı yani faiz yüksek düzeyde belirlenecek, sonuçta ise, kaynakların etkin şekilde dağılımı sağlanmış olacaktır.

Programın ikinci özelliği, iktisadi büyümeyi dışsattımla bağımlı görmesidir. Döviz darboğazı ekonomide çeşitli sorunlara yol açtığına göre kaynaklar dışsattımı

* Doç. Dr.; U.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Öğretim Üyesi

1 Bu konuda, özellikle üç faktörün önemli bir rol oynadığını söylemek mümkündür: Birincisi; Ülkemizde 1950'lerden itibaren kurulan bazı sanayilerin teknoloji transferi gereği gibi yapılamamıştır. İkincisi; bazı sanayiler girdi bakımından dışa bağımlı olarak kurulmuştur. Üçüncüsü; önemli ölçüde montaj sanayiine kayılmıştır. Sonuçta ise, izlenen bu politika, ithalatı hızla arttırarak ekonomiyi dış ödemeler dengesi bunalımına sürüklemiştir.

arttırmaya dönük olarak kullanılmalı ve bolca döviz elde edilmelidir. Başka bir ifadeyle, ithal ikamesine dayalı sanayileşme politikasından vazgeçilmekte ve ihracata dayalı sanayileşme politikası benimsenmektedir.

Üçüncü özellik, ekonomide kamu kesiminin faaliyet alanının daraltılması ve özel sektöre daha fazla imkân sağlanmasıyla ilgilidir. Devletin ekonomide aktif bir rol oynaması, serbest piyasa mekanizmasının işleyişini aksatarak bu mekanizmanın etkinliğini azaltmakta, dolayısıyla da optimal kaynak dağılımını önemli ölçüde engellemektedir. Ayrıca, kamu kesiminde harcamaların çoğu emisyonla karşılanmakta, bu ise enflasyonu hızlandırmaktadır. Eğer ekonomide kamu kesiminin ağırlığı azaltılırsa enflasyonun en önemli kaynaklarından biri de kurutulmuş olacaktır.

24 Ocak Programının dördüncü özelliği reel ücretlerin düşürülmesi ile ilgilidir. Reel ücretlerin düşmesi ölçüsünde firmaların kârları artacak, bu da girişimciliği teşvik edecektir. Reel ücretlerin düşürülmesinin sağlayacağı bir başka yarar da şudur: Ücret ile çalışan kesimin satınalma gücü azalacağından iç tüketim daralacak ve ihraç edilebilir mal miktarı artacaktır.

Nihayet, 24 Ocak Programının bir başka özelliği de yabancı sermayenin özendirilmesi ile ilgilidir.

Görüldüğü gibi, bu program dışsatımı ve yabancı sermayeyi büyük teşviklerle özendirmekte, böylece de baştaacı yaptığı serbest piyasa koşullarını henüz işin başında bizzat kendisi çiğnemektedir.

3. PROGRAMIN SONUÇLARI

3.1. ENFLASYON

1975 de yüzde 10.1, 1976 da yüzde 15.6, 1977 de yüzde 24.1, 1978 de yüzde 52.6, 1979 da ise yüzde 63.9 olan enflasyon oranı 24 Ocak İstikrar Programının uy-

1975 – 1986 Döneminde Toptan Eşya Fiyatları
Endeksi (1963 = 100)

Yıllar	Endeks Değeri	Yıllık Artışlar (%)
1974	311.8	—
1975	343.2	10.1
1976	396.6	15.6
1977	492.1	24.1
1978	750.8	52.6
1979	1 230.7	63.9
1980	2 550.6	107.3
1981	3 488.6	36.8
1982	4 369.2	25.2
1983	5 708.0	30.6
1984	8 678.1	52.0
1985	12 145	39.9
1986	15 388	26.7

Kaynak: T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporları
Yıllık artışlar tarafımızdan hesaplanmıştır.

güldüğü ilk yıl olan 1980'de yüzde 107.3'e yükselmiştir. 1980'i izleyen yıllarda enflasyon oranında bir düşme görülmele birlikte bu düşme kararsız bir seyir izlemiştir. Nitekim, 1981'de yüzde 36.8'e, 1982'de ise yüzde 25.2'ye gerileyen bu oran 1983'de yüzde 30.6'ya, 1984'de ise yüzde 52'ye yükselmiş, 1985'de yüzde 39.9, 1986'da ise yüzde 26.7 olarak gerçekleşmiştir.

Görüldüğü gibi 24 Ocak Programı enflasyonu önleyememiştir. Bunu dört ana nedene bağlamak mümkündür:

- i) Emisyon Hacmindeki Artışlar: Dolaşımdaki banknot ve ufak para miktarı 1979 yılında 144 milyar lira dolayından ondört kat artarak 1986 Kasım ayında 2 026 milyar liraya yükselmiştir. Keza, Merkez Bankası kredileri de 1979 yılında 382.1 milyar liradan 1986 Kasım ayında 1 666.6 milyar liraya yükselmiştir². Bu durum sıkı para politikasının sözde kaldığını açıkça ortaya koymaktadır.
- ii) Paramızın Yabancı Paralar Karşısında Değer Kaybı: 1980 yılı başında 47 TL. olan doların değeri 1986 yılında 750 TL.'na ulaşmıştır. Paramızın bu ölçüde değer kaybı dışalım yoluyla sağlanan hammadde, ara malı ve yatırım mallarının maliyetlerini yükselterek iç fiyatlarının artmasına neden olmuştur.
- iii) Kredi Faizlerinin Yükselmesi: 1 Temmuz Bankacılığı denen uygulama ile yüzde 80'lere ulaşan kredi maliyetleri bir yandan yatırımları ve üretimi olumsuz şekilde etkilerken diğer yandan ise fiyat artışlarının daha da hızlanmasına neden olmuştur.
- iv) KİT Ürünlerine Yapılan Zamlar: KİT'lerin ürettiği mal ve hizmetlere yapılan önemli ve sürekli zamlar 1980-84 döneminde 2 trilyon 623 milyar liraya ulaşmıştır. Sonuçta ise, KİT ürünlerini girdi olarak kullanan faaliyet kollarında yükselen maliyetler de fiyatlara yansımıştır. Esasen, zam yaparak enflasyonla mücadele kendi içinde bir çelişkidir.

KİT Ürünlerine Yapılan Zamlar

Yıllar	Yapılan Zamlar (Milyar TL.)
1980	502
1981	380
1982	589
1983	194
1984	958
Toplam	2 623

3.2. DÖVİZ DARBOĞAZI

1980 öncesine göre döviz darboğazı önemli ölçüde aşılmıştır. Bu sonuçta, dış borç ertelemelerinin yanısıra izlenen düşük kur politikası ve dışsatımcılara sağlanan

2 T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporu (1986: 122-123).

büyük teşvikler önemli bir rol oynamıştır. Ancak, ihracatı özendirmenin iki önemli sonucu gözardı edilmemelidir: Birincisi, ihracat konusu olan malların iç ve dış piyasa fiyatları arasındaki büyük farklar teşviklerle giderilmekte ve bu yük devletin sırtına yüklenmektedir. İkincisi, eğer teşvik önlemleri bütünüyle dikkate alınırsa, doların T.C. Merkez Bankasına maliyeti sıradan bir dışsatımcı için % 51.6, dışsatımcı sermaye ortaklıkları için ise % 71.1 oranında artmaktadır.

Bir Dışsatım Dolarının (ABD) T.C. Merkez Bankası'na Maliyeti

	Sıradan Dışsatımcı	Dışsatımcı Sermaye Ortaklıkları
Dışsatım karşılığı ödenen (Günlük döviz kuru)	575.00 TL.	575.00 TL.
Ek ödeme (vergi iadesi)	109.20 "	172.50 "
Döviz kullanımından ek kazanç	143.8 "	143.8 "
Kredi kolaylıkları kazancı	20.5 "	49.2 "
Kurumlar vergisi bağışıklığı	23.0 "	23.0 "
Dışalım hakkının kullanımı - ek	—	8.6 "
Bağlı işlemlerden kazanılan	—	11.5 "
Toplam olarak ödenen	871.5 "	983.6 "

Kaynak: Kepenek Y., 24.1:1986 tarihli Cumhuriyet

3.3. TASARRUFLARIN ARTTIRILMASI

1 Temmuz uygulaması ile yükselen faiz oranlarına paralel olarak tasarruf mevduatında önemli artışlar olmuş ancak, yüksek faizin başlangıçta yarattığı olumlu etki daha sonraki yıllarda giderek kaybolmuştur. Çünkü, öyle bir noktaya gelinmiştir ki, artık gelirler artmadan tasarrufların artması mümkün olmamaktadır.

3.4. YATIRIMLAR VE İKTİSADİ BÜYÜME

Temmuz bankacılığı denen uygulama ile kredi maliyetlerinin yüzde 80'lere ulaşması yatırımları olumsuz şekilde etkilemiş ve 1980-85 döneminde GSMH yılda ortalama % 4 dolayında artış göstermiştir. Bunun ise % 3'e yakını nüfus artışı tarafından emildiğinden kişi başına GSMH artışı çok düşük bir seviyede kalmıştır.

Öte yandan, sabit sermaye yatırımları içinde kamu kesiminin payı 1979 yılında yüzde 54 iken bu oran 1980'de yüzde 57'ye, 1981'de yüzde 62'ye yükselmiş ve bu dağılım sonraki yıllarda da devam etmiştir. Bu durum, 24 Ocak Programının özel sektörcü yaklaşımına adeta ters düşmüştür.

3.5. İŞSİZLİK

Çalışma çağına giren nüfus ile istihdam hacmindeki genişleme arasında var olan dengesizlik 80 sonrası dönemde de devam etmiş ve işsizlik daha da artmıştır. Hernekadar işsizlerin miktarını kesin şekilde ortaya koyan sağlıklı istatistikler yoksa da işsizlik oranının yüzde 18 dolayına çıktığı tahmin edilmektedir.

3.6. DIŐSATIMLAR

Gerek miktar gerekse değer olarak dıŐsatımlarda meydana gelen artışlar 24 Ocak İstikrar Programının başarısı olarak nitelenebilir. Fakat, bu sonuca bir yandan büyük teşviklerle, diğer yandan da TL. nin değerinin sürekli şekilde düşürölmesi ile ulaŐılmıştır. Bu ise sağlıklı bir yol değildir. Çünkü, dış piyasalardaki fiyatların çok daha üstünde fiyatlarla üretim yapan firmalar aldıkları teşvikler sayesinde etkin olmayan üretimlerine devam etmekte ve maliyetlerini düşürmek için çaba sarfetmektedirler.

Öte yandan, Türkiye'nin DTH'ndeki bozulma 80 sonrası dönemde daha da hızlanmıştır. Nitekim, 1973 = 100 itibariyle 1979 yılında 72.3 olan DTH 1980'de 58.1'e, 1981'de 54.6'ya, 1982'de 51.1'e, 1983'de 51'e kadar gerilemiştir³. Yani Türkiye 1973'de 100 birim ihraç malı ile 100 birim ithal malı alabilirken, 1983'de 100 birim ihraç malı ile ancak 51 birim ithal malı alabilir duruma gelmiştir.

3.7. KİT AÇIKLARI

Bu kuruluşları kâra geçirmek ve Hazine üstündeki yüklerini hafifletmek için kolay fakat sağlıksız bir yol olan sürekli zam politikası izlenmiş, buna karşılık maliyetleri düşürücü, verimliliği arttırıcı ve kaliteyi yükseltici yeniden düzenleme çalışmalarına gidilememiştir.

3.8. GELİR DAĞILIMI

Bir yandan artan işsizlik ve devam eden enflasyon, diğer yandan ise rant ekonomisi, zaten bozuk olan gelir dağılımını daha da bozmuştur.

3.9. DIŞ BORÇLAR

80 sonrası dönemde dış borçlarda da büyük artışlar olmuştur. Nitekim; dış borçlar 1983 yılında 16.1 milyar doları orta ve uzun vadeli, 2.2 milyar doları ise kısa vadeli olmak üzere toplam 18.3 milyar dolara, 1986 yılında ise 24.3 milyar doları orta ve uzun vadeli, 6.9 milyar doları ise kısa vadeli olmak üzere 31.2 milyar dolara yükselmiştir.

4. SONUÇ

Görüldüğü gibi, 24 Ocak İstikrar Programı altıncı yılını tamamlarken öngördüğü hedeflerin birçoğuna ulaşamamıştır.

Ayrıca, program iktisadi büyümeyle dıŐsatıma dayandırdığından bu kesime büyük teşvikler vermekte, böylece de serbest piyasa koşullarının gerçekleştirilmesi-ne dönük olan ana hedefini bizzat kendisi çiğnemektedir.

3 T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporu (1985: 106).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Kepenek, Y. 24.1.1986 Tarihli Cumhuriyet Gazetesindeki Makalesi.
T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporu, 1985.
T.C. Merkez Bankası Yıllık Raporu, 1986.
Devlet İstatistik Enstitüsü Yıllıkları.